

ARTICULUS IV. 93

Utrum spes viatorum habeat certitudinem.

Verit. quæst. 1v. art. 2. ad 4.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod spes viatorum non habeat certitudinem. Spes enim est in voluntate sicut in subiecto. Sed certitudo non pertinet ad voluntatem, sed ad intellectum. Ergo spes non habet certitudinem.

2. Præterea. Spes ex gratia, & meritis provenit, ut supra dictum est (quæst. xvii. art. 4. arg. 2.) Sed in hac vita scire per certitudinem non possumus quod gratiam habeamus, ut supra dictum est (1. 2. quæst. cxiii. art. 5.) Ergo spes viatorum non habet certitudinem.

3. Præterea. Certitudo esse non potest de eo quod potest deficere. Sed multi viatores habentes spem deficiunt a consecutione beatitudinis. Ergo spes viatorum non habet certitudinem.

Sed contra est quod spes est certa expectatio future beatitudinis, sicut Magister dicit xxvi. dist. III. Sententiarum: quod potest accipi ex hoc quod dicitur II. ad Tim. 1. 12. *Scio cui credidi, & certus sum quia potens est depositum meum servare.*

Respondeo dicendum, quod certitudo invenitur in aliquo dupliciter, scilicet essentialiter, & participative. Essentialiter quidem invenitur in vi cognoscitiva: participative autem in omni eo quod à vi cognoscitiva movetur infallibiliter ad finem suum. Secundum quem modum dicitur, quod natura certitudinaliter operatur, tamquam mota ab intellectu divino certitudinaliter movente unumquodque ad suum finem. Et per hunc etiam modum virtutes morales certius arte dicuntur operari, in quantum per modum naturæ moventur à ratione ad suos actus: & sic etiam spes certitudinaliter tendit in suum finem, quasi participans certitudinem à fide, quæ est in vi cognoscitiva.

Unde patet responsio ad primum.

Ad secundum dicendum, quod spes non innititur principaliter gratiæ jam habitæ, sed divinx omnipotentix, & misericordiæ, per quam etiam qui gratiam non habet, eam consequi potest, ut sic ad vitam æternam perveniat. De omnipotentia autem Dei, & misericordia ejus certus est quicumque fidem habet.

Ad tertium dicendum, quod hoc quod aliqui habentes spem, deficiant à consecutione beatitudinis, contingit ex defectu liberi arbitrii ponentis obstaculum peccati, non

(a) *Vulgata tantummodo in me auxilium tuum*

autem ex defectu divinx potentix, vel misericordiæ, cui spes innititur. Unde hoc non præjudicat certitudini spei.

QUÆSTIO XIX.

De dono timoris.

in duodecim articulos divisa.

DEinde considerandum est de dono timoris: & circa hoc queruntur duodecim.

Primo, utrum Deus debeat timeri. Secundo, de divisione timoris in timorem filialem, initialem, servilem, & mundanum.

Tertio, utrum timor mundanus semper sit malus.

Quarto, utrum timor servilis sit bonus. Quinto, utrum sit idem in substantia cum filiali.

Sexto, utrum, adveniente caritate, excludatur timor servilis.

Septimo, utrum timor sit initium sapientix.

Octavo, utrum timor initialis sit idem in substantia cum timore filiali.

Nono, utrum timor sit donum Spiritus Sancti.

Decimo, utrum crescat crescente caritate.

Undecimo, utrum maneat in patria.

Duodecimo, quid respondeat ei in beatitudinibus, & fructibus.

ARTICULUS I. 94

Utrum Deus possit timeri.

III. P. quæst. xlii. art. 1. cor. & III. dist. xxxiv. quæst. 11. art. 2. quæst. 1. ad 2.

AD primum sic proceditur. Videtur quod Deus timeri non possit. Objectum enim timoris est malum futurum, ut supra habitum est (1. 2. quæst. xlii. art. 2. & 3.) Sed Deus est expers omnis mali, cum sit ipsa bonitas. Ergo Deus timeri non potest.

2. Præterea. Timor spei opponitur. Sed spem habemus de Deo. Ergo non possumus simul eum timere.

3. Præterea. Sicut Philosophus dicit in II. Rhetor. (cap. v. circ. princ.) *illa timemus de quibus nobis mala proveniunt.* Sed mala non proveniunt nobis à Deo, sed ex nobis ipsis, secundum illud Osee xlii. 9. *Perdidi tuam ex te, Israel, (a) ex me auxilium tuum.* Ergo Deus timeri non debet.

Sed contra est quod dicitur Hierem x. 7.

Quis

ARTICULUS II. 95

Utrum timor convenienter dividatur in filialem, initialem, servilem, & mundanum.

III. dist. xxxiv. quæst. 11. & ver. quæst. 11. art. 10. ad 13. & Rom. viii. lect. 3.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod inconvenienter dividatur timor in filialem, initialem, servilem, & mundanum. Damascenus enim in II. Libro (orth. Fid. cap. xv.) ponit sex species timoris, scilicet *segniorem, erubescensiam, & alia de quibus supra dictum est* (1. 2. quæst. xlii. art. 4.) quæ in hac divisione non tanguntur. Ergo videtur quod hæc divisio timoris sit inconveniens.

2. Præterea. Quilibet horum timorum vel est bonus, vel malus. Sed aliquis est timor, scilicet naturalis, qui neque bonus est moraliter, cum sit in demonibus, secundum illud Jacobi 11. 19. *Demoni credunt, & contremiscunt;* neque etiam malus, cum sit in Christo, secundum illud Marc. xiv. 33. *Capit Jesus pavere, & cadere.* Ergo timor insufficienter dividitur secundum prædicta.

3. Præterea. Alia est habitudo filii ad patrem, & uxoris ad virum, & servi ad dominum. Sed timor filialis, qui est filii in comparatione ad patrem, distinguitur à timore servili, qui est servi per comparationem ad dominum. Ergo etiam timor castus, qui videtur esse uxoris per comparationem ad virum: debet distingui ab omnibus istis timoribus.

4. Præterea. Sicut timor servilis timet penam, ita timor initialis, & mundanus. Non ergo debuerunt ab invicem distingui isti timores.

5. Præterea. Sicut concupiscentia est bona, ita etiam timor est mali. Sed alia est *concupiscentia oculorum*, qua quis concupiscit bona mundi; alia est *concupiscentia carnis*, qua quis concupiscit delectationem propriam. Ergo etiam alius est timor mundanus, quo quis timet amittere bona exteriora, & alius est timor humanus, quo quis timet propriæ personæ detrimentum.

Sed contra est auctoritas Magistri xxxiv. dist. III. Lib. Sentent.

Respondeo dicendum, quod de timore nunc agimus, secundum quod per ipsum aliquo modo ad Deum convertimur, vel ab eo avertimur. Cum enim objectum timoris sit malum, quandoque homo propter mala que timet, à Deo recedit; & iste dicitur timor humanus, vel mundanus: quandoque autem homo propter mala que timet, ad Deum convertitur, & ei inhæret: quod quidem malum est

du-

Quis non timebit te, Rex gentium? & Malach. 1. 6. Si ego Dominus; ubi est timor meus?

Respondeo dicendum, quod sicut spes habet duplex objectum: quorum unum est ipsum bonum futurum, cuius adeptioem quis expectat; aliud autem est auxilium alicujus per quem expectat se adipisci quod sperat: ita etiam timor duplex objectum habere potest; quorum unum est ipsum malum, quod homo refugit; aliud autem est illud à quo malum provenire potest. Primo ergo modo Deus, qui est ipsa bonitas, objectum timoris esse non potest; sed secundo modo potest esse objectum timoris, in quantum scilicet ab ipso, vel per comparationem ad ipsum, nobis potest aliquod malum imminere.

Ab ipso quidem potest nobis imminere malum pœnæ, quod non est simpliciter malum, sed secundum quid, bonum autem simpliciter. Cum enim bonum dicatur in ordine ad finem, malum autem importet huius ordinis privationem; illud est malum simpliciter quod excludit ordinem à fine ultimo, quod est malum culpæ. Malum autem pœnæ est quidem malum, in quantum privat aliquid particulare bonum; est tamen bonum simpliciter, in quantum dependet ab ordine finis ultimi. Per comparationem autem ad Deum potest nobis malum (a) culpæ provenire, si ab eo separemur. Et per hunc modum Deus potest, & debet timeri.

Ad primum ergo dicendum, quod ratio illa procedit, secundum quod malum quod homo refugit, est timoris objectum.

Ad secundum dicendum, quod in Deo est considerare & justitiam, secundum quam peccantes puniunt, & misericordiam, secundum quam nos liberat. Secundum ergo considerationem ipsius justitiæ insurgit in nobis timor; secundum autem considerationem ipsius misericordiæ insurgit in nobis spes. Et ita secundum diversas rationes Deus est objectum spei, & timoris.

Ad tertium dicendum, quod malum culpæ non est à Deo sicut ab auctore, sed est à nobis ipsis in quantum à Deo recedimus; malum autem pœnæ est quidem à Deo auctore, in quantum habet rationem boni, prout scilicet est justum, secundum quod iuste nobis pena infligitur; licet hoc primordialiter ex merito nostri peccati contingat: secundum quem modum dicitur Sap. 1. 13. *quod Deus mortem non fecit... sed impii manus, & verbis accerserunt illam.*

(a) *Ita codd. Taurac. Cantab. Alcan. aliique cum ceteris passim. Al. pœnæ.*

solum consideratur ut est cognoscitiva Dei, sicut apud Philosophos, sed etiam ut est directiva humanæ vitæ, quæ non solum dirigit secundum rationes humanas, sed etiam secundum rationes divinas, ut patet per Augustinum XII. de Trinit. (cap. XIV.)

Sic ergo initium sapientiæ secundum ejus essentiam sunt prima principia sapientiæ, quæ sunt articuli fidei: & secundum hoc fides dicitur sapientiæ initium. Sed quantum ad effectum, initium sapientiæ est unde sapientia incipit operari: & hoc modo timor est initium sapientiæ; aliter tamen timor servilis, & aliter timor filialis. Timor enim servilis est sicut principium extra disponens ad sapientiam, in quantum aliquis timore poenæ discedit à peccato, & habitatur per hoc ad sapientiæ effectum; secundum illud Eccli. 1. 27. *Timor Domini expellit peccatum.* Timor autem castus, vel filialis est initium sapientiæ, sicut primus sapientiæ effectus. Cum enim ad sapientiam pertinet quod humana vitæ regularet secundum rationes divinas, hæc oportet sumere principium; ut homo Deum revereatur, & se ei subiciat. Sic enim consequenter in omnibus secundum Deum regulabitur.

Ad primum ergo dicendum, quod ratio illa offendit quod timor non est principium sapientiæ quantum ad essentiam sapientiæ.

Ad secundum dicendum, quod timor Dei comparatur ad totam vitam humanam per sapientiam Dei regulatam, sicut radix ad arborem: unde dicitur Eccli. 1. 25. *Radix sapientiæ est timere Dominum:* (a) *rami enim illius longevi.* Et ideo sicut radix virtute dicitur esse tota arbor, ita timor Dei dicitur esse sapientia.

Ad tertium dicendum, quod, sicut dicitur est (in corp. art.) alio modo fides est principium sapientiæ, & alio modo timor. Unde dicitur Eccli. xxvi. 16. *Timor Dei initium dilectionis* (b) *est; initium autem fidei agglutinandum est.*

ARTICULUS VIII.

Utrum timor initialiter differat secundum substantiam à timore filiali.

II. dist. xxxiv. quæst. 11. art. 3. quæst. 7. & Rem. vi. 11. l. 3.

AD octavum sic proceditur. Videtur quod timor initialis differat secundum substantiam à timore filiali. Timor enim filialis ex dilectione causatur. Sed timor initialis est principium dilectionis, secundum illud Eccli.

(a) Vulgata & rami illius. (b) Ibid. ejus.

xxv. 16. *Timor Domini initium dilectionis est.* Ergo timor initialis est alius à filiali.

2. Præterea. Timor initialis timet poenam, quæ est obiectum servilis timoris; & sic videtur quod timor initialis sit idem cum servili. Sed timor servilis est alius à filiali. Ergo etiam timor initialis est alius secundum substantiam à filiali.

3. Præterea. Medium differt eadem ratione ab utroque extremorum. Sed timor initialis est medium inter timorem servilem, & timorem filialem. Ergo differt & à filiali, & à servili.

Sed contra est quod perfectum, & imperfectum non diversificant substantiam rei. Sed timor initialis, & filialis differunt secundum perfectionem, & imperfectionem caritatis, ut patet per Augustinum super I. Canon. Joan. (tract. ix. circ. med.) Ergo timor initialis non differt secundum substantiam à filiali.

Respondeo dicendum, quod timor initialis dicitur ex eo quod est initium. Sed cum & timor servilis, & timor filialis sine aliquo modo initium sapientiæ, uterque potest aliquo modo initialis dici.

Sed sic non accipitur initialis, secundum quod distinguitur à timore servili, & filiali; sed accipitur secundum quod competit statui incipientium, in quibus inchoatur tandem timor per inchoationem caritatis; non tamen inest eis timor filialis perfecte, quia nondum pervenerunt ad perfectionem caritatis. Et ideo timor initialis hoc modo se habet ad filialem sicut caritas imperfecta ad perfectam. Caritas autem perfecta, & imperfecta non differunt secundum essentiam, sed solum secundum statum. Et ideo dicendum est, quod etiam timor initialis, prout hic sumitur, non differt secundum essentiam à timore filiali.

Ad primum ergo dicendum, quod timor qui est initium dilectionis, est timor servilis, qui introducit caritatem; sed seta introducit linum, ut Augustinus dicit (tract. xx. in epist. I. Joan. circ. med.)

Vel si hoc referatur ad timorem initialem, dicitur esse dilectionis initium non absolute, sed quantum ad statum caritatis perfectæ.

Ad secundum dicendum, quod timor initialis non timet poenam sicut proprium obiectum, sed in quantum habet aliquid de timore servili adjunctum: qui secundum substantiam manet quidem cum caritate, servilitate remota; sed actus ejus manet quidem cum caritate imperfecta in eo qui non solum movetur ad bene agendum ex amore justitiæ, sed etiam ex timore poenæ; sed iste actus cessat in eo qui habet caritatem perfectam, quæ foras mittit

(a) Ita mss. & meliores edis. Al. circ. diversas affectiones in Deo; & ideo amor scilicet preparam.

timorem habentem poenam, ut dicitur I. Joan. 1. 18.

Ad tertium dicendum, quod timor initialis est medium inter timorem servilem, & filialem, non sicut inter ea quæ sunt unius generis, sed sicut imperfectum est medium inter ens perfectum, & non ens, ut dicitur in II. Metaph. (text. 7.) quod tamen est idem secundum substantiam cum ente perfecto; differt autem totaliter à non ente.

ARTICULUS IX.

Utrum timor sit donum Spiritus Sancti.

III. dist. xxxiv. quæst. 11. art. 3. quæst. 3. & art. 2. quæst. 1. & Rom. viii. l. 3.

AD nonum sic proceditur. Videtur quod timor non sit donum Spiritus Sancti. Nullum enim donum Spiritus Sancti opponitur virtuti, quæ etiam est à Spiritu Sancto: alioquin Spiritus Sanctus esset sibi contrarius. Sed timor opponitur spei, quæ est virtus. Ergo timor non est donum Spiritus Sancti.

2. Præterea. Virtutis theologice proprium est quod Deum habet pro obiecto. Sed timor habet Deum pro obiecto, in quantum Deus timetur. Ergo timor non est donum, sed virtus theologica.

3. Præterea. Timor ex amore consequitur. Sed amor ponitur quædam virtus theologica. Ergo etiam timor est virtus theologica, quasi ad idem pertinens.

4. Præterea. Gregorius dicit II. Moral. (cap. xxvi. aliquant. ante med.) quod timor datur contra superbiam. Sed superbiam opponitur virtus humilitatis. Ergo etiam timor sub virtute comprehenditur.

5. Præterea. Dona sunt perfectiora virtutibus: dantur enim in adiutorium virtutum, ut Gregorius dicit II. Moral. (ibid.) Sed spes est perfectior timore: quia spes respicit bonum, timor malum. Cum ergo spes sit virtus, non debet dici, quod timor sit donum.

Sed contra est quod Iai. xi. timor Domini enumeratur inter septem dona Spiritus Sancti.

Respondeo dicendum, quod multiplex est timor, ut supra dictum est (art. 2. huj. quæst.) Timor autem humanus, ut dicit Augustinus in Lib. de gratia & lib. arbit. (cap. xvi. 11. ad fin.) non est donum Dei: hoc enim timore Petrus negavit Christum: sed ille timor, de quo dicitur est (Matth. x. 28.) *Illum timeat qui potest animam, & corpus mittere in gehennam.*

Similiter etiam timor servilis non est nu-

merandus inter septem dona Spiritus Sancti, licet sit à Spiritu Sancto: quia, ut Augustinus dicit in Lib. de Natura & gratia (cap. lvi. 1.) potest habere annexam voluntatem peccandi. Dona autem Spiritus Sancti non possunt esse cum voluntate peccandi: quia non sunt sine caritate, ut dicitur est (1. 2. quæst. lxxvii. art. 5.)

Unde relinquitur quod timor Dei, qui numeratur inter septem dona Spiritus Sancti, est timor filialis, sive castus. Dicitur enim supra (1. 2. quæst. lxxviii. art. 1. & 3.) quod dona Spiritus Sancti sunt quædam habituales perfectiones potentiarum animæ, quibus redduntur bene mobiles à Spiritu Sancto sicut virtutibus moralibus potentia appetitiva redduntur bene mobiles à ratione. Ad hoc autem quod aliquid sit bene mobile ab aliquo movente, primo requiritur ut sit ei subiectum non repugnans: quia ex repugnantia mobilis ad movens impeditur motus. Hoc autem facit timor filialis, vel castus, in quantum per ipsum Deum reveretur, & refugium nos ipsi subducere. Et ideo timor filialis quasi primum locum tener ascendendo inter dona Spiritus Sancti, ultimum autem descendendo, sicut Augustinus dicit in Lib. I. de sermone Domini in monte (cap. xv. in princ.)

Ad primum ergo dicendum, quod timor filialis non contrariatur virtuti spei. Non enim per timorem filialem timeamus ne nobis deficiat quod speramus obtinere per auxilium divinum; sed timeamus ab hoc auxilio nos subtrahere. Et ideo timor filialis, & spes sibi invicem coherant, & se invicem perficiunt.

Ad secundum dicendum, quod proprium & principale obiectum timoris est malum quod quis refugit: & per hunc modum Deus non potest esse obiectum timoris, sicut supra dictum est (art. 1. hujus quæst.) Est autem per hunc modum obiectum spei, & aliarum virtutum theologiarum: quia per virtutem spei non solum innititur divino auxilio ad adipiscendum quæcumque alia bona, sed principaliter ad adipiscendum ipsum Deum, tamquam principale bonum. Et ideo patet in aliis virtutibus theologis.

Ad tertium dicendum, quod ex hoc quod amor est principium timoris, non sequitur quod timor Dei non sit habitus distinctus à caritate, quæ est amor Dei: quia amor est principium omnium affectionum; & tamen diversis habitibus percipitur (a) circa diversas affectiones. Ideo tamen amor magis habet rationem virtutis quam timor, quia amor respicit bonum, ad quod principaliter virtus ordinatur secundum propriam rationem, ut ex supradictis patet (1. 2. quæst. lxx. art. 3. &

(a) Ita mss. & meliores edis. Al. circ. diversas affectiones in Deo; & ideo amor scilicet preparam.

Ad secundum dicendum, quod timor servilis secundum (a) suam substantiam non oritur ex timore; sed ejus servilitas (b) ex timore nascitur, inquantum scilicet homo affectum suum non vult subicere jugo justitiæ per amorem.

Ad tertium dicendum, quod amor mercenarius dicitur qui Deum diligit propter bona temporalia: quod secundum se caritati contrariatur: & ideo amor mercenarius semper est malus. Sed timor servilis secundum suam substantiam non importat nisi timorem pœnæ, sive timeatur ut principale malum, sive non timeatur ut principale malum.

ARTICULUS V.

Utrum timor servilis sit idem in substantia cum timore filialis.

III. dist. xxxiv. quest. 11. art. 3. quest. 1. & de Rom. viii. lect. 3.

AD quantum se proceditur. Videtur quod timor servilis sit idem in substantia cum timore filiali. Ita enim videtur se habere timor filialis ad servilem, sicut fides formata ad informem: quorum unum est cum peccato mortali, aliud vero non. Sed eadem secundum substantiam est fides formata, & informis. Ergo & idem est secundum substantiam timor servilis, & filialis.

Præterea. Habitus diversificantur secundum objecta. Sed idem est objectum timoris servilis, & filialis, quia utroque timore timeatur Deus. Ergo & idem est secundum substantiam timor servilis, & timor filialis.

Præterea. Sicut homo sperat frui Deo, & etiam ab eo beneficia obtinere; ita etiam timet separari à Deo, & pœnas ab eo pati. Sed eadem est spes qua speramus frui Deo, & qua speramus alia beneficia obtinere ab eo, ut dictum est (quest. xvii. art. 2. ad 2.) Ergo etiam idem est timor filialis, quo timeamus separationem à Deo, & timor servilis, quo timeamus ab eo puniri.

Sed contra est quod Augustinus super primam Can. Joan. (tract. ix. circ. med.) dicit, duos esse timores, unum servilem, & alium filialem, vel castum.

Respondeo dicendum, quod proprium objectum timoris est malum. Et quia actus, & habitus distinguuntur secundum objecta, ut ex supra dictis patet (1. 2. quest. lxxv. art. 2.)

(a) Ita emendat Garcia, quem sequuntur edit. posteriores. Al. suum subiectum. In codd. est abbreviatio dubia. (b) Al. ex timore. (c) Verba sed timor servilis, & filialis differunt secundum objecta. Ex margine cod. Alcan. in recentiores omnes editiones manserunt mutato per in secundum. Omissis edit. Rom. Theologi omnia prætermittunt post verbum substantiam. (d) Ita mss. & editi passim. Theologi identitas: & post verbum habitudinem addunt diversa.

neesse est quod secundum diversitatem malorum etiam timores specie differant.

Differunt autem specie malum pœnæ, quod refugit timor servilis, & malum culpæ, quod refugit timor filialis, ut ex supra dictis patet (art. 2. huj. quest.). Unde manifestum est quod timor servilis, & filialis non sunt idem secundum substantiam, sed differunt specie.

Ad primum ergo dicendum: quod fides formata, & informis non differunt secundum objectum, utraque enim fides & credit Deo, & credit Deum; sed differunt solum per aliquid extrinsecum, scilicet secundum presentiam, & absentiam caritatis: & ideo non differunt secundum substantiam. (c) Sed timor servilis, & filialis differunt secundum objecta: & ideo non est similis ratio.

Ad secundum dicendum, quod timor servilis, & timor filialis non habent eandem habitudinem ad Deum. Nam timor servilis respicit Deum sicut principium infidivum pœnarum; timor autem filialis respicit Deum, non sicut principium activum culpæ, sed potius sicut terminum, à quo refugit separari per culpam. Et ideo ex hoc objecto, quod est Deus, non consequitur (d) identitatem specie: quia etiam motus naturales secundum habitudinem ad aliquem terminum specie diversificantur: non enim idem est motus specie qui est ab albedine, & qui est ad albedinem.

Ad tertium dicendum, quod spes respicit Deum sicut principium, tam respectu fructus divini, quam respectu consequumque alterius beneficii; non autem est sic de timore: & ideo non est similis ratio.

ARTICULUS VI.

Utrum timor servilis remaneat cum caritate.

III. dist. xxxiv. quest. 11. art. 2. quest. 1. cor. & ver. quest. xiv. art. 7. ad 2.

AD sextum sic proceditur. Videtur quod timor servilis non remaneat cum caritate. Dicit enim Augustinus super Can. I. Joan. (tract. ix. circ. med.) quod cum cooperit caritas habitare, pellitur timor, qui ei præparavit locum.

Præterea. Caritas Dei diffunditur in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus

(a) Ita emendat Garcia, quem sequuntur edit. posteriores. Al. suum subiectum. In codd. est abbreviatio dubia. (b) Al. ex timore. (c) Verba sed timor servilis, & filialis differunt secundum objecta. Ex margine cod. Alcan. in recentiores omnes editiones manserunt mutato per in secundum. Omissis edit. Rom. Theologi omnia prætermittunt post verbum substantiam. (d) Ita mss. & editi passim. Theologi identitas: & post verbum habitudinem addunt diversa.

est nobis, ut dicitur Rom. v. 5. Sed ubi Spiritus Domini, ibi libertas, ut dicitur II. ad Cor. xii. 17. Cum ergo libertas excludat servitutem, videtur quod timor servilis expellatur caritate adveniente.

Præterea. Timor servilis ex amore sui causatur, inquantum pœna diminuit proprium bonum. Sed amor Dei expellit amorem sui: facit enim contemnere seipsum, ut patet per auctoritatem Augustini XIV. de civit. Dei (cap. ult. in princ. & in Plalm. lxxiv. aliquant. à princ.) quod amor Dei usque ad contemptum sui facit civitatem Dei. Ergo videtur quod veniente caritate timor servilis tollatur.

Sed contra est quod timor servilis est donum Spiritus Sancti, ut supra dictum est (art. 4. hujus quest.). Sed dona Spiritus Sancti non tolluntur adveniente caritate, per quam Spiritus Sanctus in nobis habitat. Ergo adveniente caritate non tollitur timor servilis.

Respondeo dicendum, quod timor servilis ex amore sui causatur: quia est timor pœnæ, (a) quæ est detrimentum proprii boni. Unde hoc modo timor pœnæ potest stare cum caritate, sicut & amor sui: ejusmodi enim rationis est quod homo cupiat bonum suum, & quod timeat eo privati.

Amor autem sui tripliciter se potest habere ad caritatem. Uno enim modo contrariatur caritati, secundum quod aliquis in amore proprii boni finem constituit. Alio vero modo in caritate includitur, secundum quod homo se propter Deum, & in Deo diligit. Tertio modo à caritate quidem distinguitur, sed caritati non contrariatur, puta cum aliquis diligit seipsum secundum rationem proprii boni, ita tamen quod in hoc proprio bono non constituit finem: sicut etiam & ad proximum potest esse aliqua alia specialis dilectio præter dilectionem caritatis, quæ fundatur in Deo; dum proximus diligitur ratione commoditatis, consanguinitatis, vel alicujus alterius conditionis humanæ, quæ tamen re-ferribilis sit ad caritatem.

Sic ergo & timor pœnæ includitur uno modo in caritate: nam separari à Deo est quædam pœna, quam caritas maxime refugit: unde hoc pertinet ad timorem castum. Alio autem modo contrariatur caritati, secundum quod aliquis refugit pœnam contrariam bono suo naturali, sicut principale malum contrarium bono, quod diligitur ut finis: & sic timor pœnæ non est cum caritate. Alio modo timor pœnæ distinguitur quidem secundum substantiam à timore casto, quia scilicet homo

(a) Ita codd. Tarac. & Alcan. Al. qui. (b) Alii ipse.

mo timer malum pœnale non ratione separationis à Deo, sed inquantum est nocivum proprii boni; nec tamen in illo bono consistit ejus finis: unde nec illud malum formidatur tamquam principale malum: & talis timor pœnæ potest esse cum caritate. Sed iste timor pœnæ non dicitur esse servilis, nisi quando pœna formidatur sicut principale malum, ut ex dictis patet (art. 2. & 4. hujus quest.). Et ideo timor, inquantum servilis non manet cum caritate; sed substantia timoris servilis cum caritate manere potest, sicut amor sui manere potest cum caritate.

Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus ibi loquitur de timore, inquantum servilis est.

Et sic procedunt alie duæ rationes.

ARTICULUS VII.

Utrum timor sit initium sapientiæ.

quest. xlv. art. 6. ad 3.

AD septimum sic proceditur. Videtur quod timor non sit initium sapientiæ. Initium enim est aliquid rei. Sed timor non est aliquid sapientiæ: quia timor est in vi appetitiva, sapientiæ autem est in vi intellectiva. Ergo videtur quod timor non sit initium sapientiæ.

Præterea. Nihil est principium sui ipsius. Sed timor Dei (b) ipsa est sapientiæ, ut dicitur Job xxv. 11. Ergo videtur quod timor Dei non sit initium sapientiæ.

Præterea. Principio non est aliquid prius. Sed timore est aliquid prius, quia fides precedit timorem. Ergo videtur quod timor non sit initium sapientiæ.

Sed contra est quod dicitur in Psalm. cx. 10. Initium sapientiæ timor Domini.

Respondeo dicendum, quod initium sapientiæ potest aliquid dici dupliciter: uno modo quia est initium ipsius sapientiæ quantum ad ejus essentiam; alio modo quantum ad ejus effectum: sicut initium artis secundum ejus essentiam sunt principia, ex quibus procedit ars; initium autem artis secundum ejus effectum est unde incipit ars operari; sicut fundamentum, quia ibi incipit edificator operari. Cum autem sapientiæ sit cognitio divinarum, ut infra dicitur (quest. xlv. art. 1.) aliter consideratur à nobis, & aliter à Philosophis. Quia enim vita nostra ad divinam fructificationem ordinatur, & diligitur secundum quamdam participationem divinæ nature, quæ est per gratiam; sapientiæ secundum nos non

(a) Ita codd. Tarac. & Alcan. Al. qui. (b) Alii ipse.

duplex, scilicet malum pœnæ, & malum culpæ.

Si ergo aliquis convertatur ad Deum, & ci hereat propter timorem pœnæ, erit timor servilis; si autem propter timorem culpæ, erit timor filialis: nam filiorum est timere offensam patris.

Si autem propter utrumque, est timor initialis, qui est medius inter utrumque timorem. Utrum autem malum culpæ possit timeri, supra dictum est (1. 2. quæst. XLII. art. 3.) cum de passione timoris ageretur.

Ad primum ergo dicendum, quod Damascenus dividit timorem, secundum quod est passio animæ. Hæc autem divisio timoris attenditur in ordine ad Deum, ut dictum est (in corp.)

Ad secundum dicendum, quod bonum morale præcipue consistit in conversione ad Deum, malum autem morale in aversione à Deo: & ideo omnes prædicti timores vel important malum morale, vel bonum. Sed timor naturalis præponitur bono, & malo morali: & ideo non connumeratur inter istos timores.

Ad tertium dicendum, quod habitudo servi ad dominum est per potestatem domini servum sibi subiensis; sed habitudo filii ad patrem, vel uxoris ad virum est conversio per affectum filii se subdientis patri, vel uxoris se conjungentis viro unione amoris. Unde timor filialis, & castus ad idem pertinent: quia per caritatis amorem Deus pater noster efficitur, secundum illud Rom. VIII. 15. *Acceptis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus Abba, Pater*: & secundum eandem caritatem dicitur etiam sponsus noster, secundum illud II. ad Cor. XI. 2. *Respondi ut uni vira virginem castam exhibere Christo*. Timor autem servilis ad aliud pertinet, quia caritatem in sui ratione non includit.

Ad quartum dicendum, quod prædicti tres timores respiciunt pœnam, sed diversimode. Nam timor mundanus, sive humanus respicit pœnam à Deo avertentem, quam quandoque inimici Dei insigunt, vel comminantur. Sed timor servilis, & initialis respiciunt pœnam, per quam homines attrahuntur ad Deum divinitus iustificam, vel comminatum: quam quidem pœnam principaliter timor servilis respicit, timor autem initialis secundario.

Ad quintum dicendum, quod eadem ratione homo à Deo avertitur propter timorem amittendi bona mundana, & propter timorem amittendi incolumitatem proprii corporis: quia bona exteriora ad corpus pertinent. Et ideo uterque timor hic pro eodem computatur; quamvis mala quæ timeantur, sint diversa sicut & bona quæ concupiscuntur. Ex qua quidem diversitate provenit diversitas pec-

corum secundum speciem, quibus tamen omnibus commune est à Deo abducere.

ARTICULUS III. 96

Utrum timor mundanus sit semper malus.

III. dist. XXXIV. quæst. 11. art. 1. quæst. 3. corp. & Rom. VIII. lect. 3.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod timor mundanus non semper sit malus. Ad timorem enim humanum pertinere videtur quod homines reverentur. Sed quidam vituperantur de hoc quod homines non reverentur, ut patet Luc. XVIII. de illo iudice iniquo, qui nec Deum timebat, nec homines reverebatur. Ergo videtur quod timor mundanus non semper sit malus.

2. Præterea. Ad timorem mundanum videtur pertinere pœna quæ per potestates sæculares infligitur. Sed per huiusmodi pœnas provocamur ad bene agendum, secundum illud Rom. XIIII. 3. *Vix non timere potestatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa*. Ergo timor mundanus non semper est malus.

3. Præterea. Illud quod inest nobis naturaliter, non videtur esse malum, eo quod naturalia sunt nobis à Deo. Sed naturale est homini ut timeat proprii corporis detrimentum, & amissionem bonorum temporalium, quibus præsens vita sustentatur. Ergo videtur quod timor mundanus non sit semper malus.

Sed contra est quod Dominus dicit Matth. X. 28. *Nolite timere eos qui corpus occidunt*: ubi timor mundanus prohibetur. Nihil autem divinitus prohibetur nisi malum. Ergo timor mundanus est malus.

Respondendo dicendum, quod, sicut ex supra dictis patet (1. 2. quæst. 1. art. 3. quæst. XVII. art. 1. & quæst. LIV. art. 2.) actus morales, & habitus ex objectis nomen, & speciem habent. Proprium autem objectum appetitivi motus est bonum finalem. Et ideo à proprio fine omnis motus appetitivus, & specificatur, & nominatur. Si quis enim cupiditatem nominaret amorem laboris, quia propter cupiditatem homines laborant, non recte nominaret: non enim cupidum laborem querunt sicut finem, sed sicut id quod est ad finem; sicut finem autem querunt divitias: unde cupiditas recte nominatur desiderium, vel amor divitiarum, quod est malum.

Et per hunc modum amor mundanus proprie dicitur quod aliquis mundo innititur tanquam fini; & sic amor mundanus semper est malus. Timor autem ex amore nascitur: illud enim timet homo amittere quod amat, ut patet per Augustinum in lib. LXXXIII. Q. (q. XXXI. in præc.) Et ideo timor mundanus est

est qui procedit ab amore mundano, tanquam à mala radice: & propter hoc ipse timor mundanus semper est malus.

Ad primum ergo dicendum, quod aliquis potest revereri homines duplifer. Uno modo inquantum est in eis aliquid divinum, puta bonum gratiæ, vel virtutis, vel saltem naturalis Dei imaginis: & hoc modo vicuperantur qui homines non reverentur. Alio modo potest aliquis homines non revereri, inquantum Deo contrariantur; & sic laudantur qui homines non reverentur, secundum illud Eccli. XLVIII. 13. de Elia, vel de Eliseo: *In diebus suis non peremunt Principem*.

Ad secundum dicendum, quod potestates sæculares, quando inferunt pœnas ad retrahendum à peccato, in hoc sunt Dei ministri, secundum illud Rom. XIIII. 4. *Minister enim Dei est, vindex in iram et qui malum agit*. Et secundum hoc timere potestatem sæculari non pertinet ad timorem mundanum, sed ad timorem servilem, vel initialem.

Ad tertium dicendum, quod hoc est naturale, quod homo refugiat proprii corporis detrimentum, & damna temporalium rerum; sed quod homo propter ista recedat à iustitia, est contra rationem naturalem. Unde Philosophus dicit in III. Ethic. (cap. 1. ante med.) quod quedam sunt, scilicet peccatorum opera, ad quæ nullo timore aliquis debet cogi: quia pejus est huiusmodi peccata committere quam pœnas quascunque pati.

ARTICULUS IV. 97

Utrum timor servilis sit bonus.

III. dist. XXXIV. quæst. 11. art. 2. quæst. 1. corp. & quæst. 2. & Rom. VIII. lect. 3.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod timor servilis non sit bonus. Quia cuius usus est malus, ipsum quoque malum est. Sed usus timoris servilis est malus: quia, sicut Glossa (ex Lib. Sentent. Prosperi cap. CLXXII.) dicit Rom. VIII. *Qui timore aliquid facit, est bonus sit quod facit, non tamen bene facit*. Ergo timor servilis non est bonus.

2. Præterea. Illud quod ex radice peccati oritur, non est bonum. Sed timor servilis oritur ex radice peccati: quia super illud Job III. *Quare non in vulva mortuus sum?* dicit Gregorius (Lib. IV. Moral. cap. xxv. ante med.) „Cum ex peccato præsens pœna me-

„tuitur, & amissa Dei facies non amatur; „timor ex timore est, non ex humilitate. „Ergo timor servilis est malus.

3. Præterea. Sicut amoti caritatis opponitur amor mercenarius; ita timori casto videtur opponi timor servilis. Sed amor mercenarius semper est malus. Ergo & timor servilis.

Sed contra. Nullum malum est à Spiritu Sancto. Sed timor servilis est à Spiritu Sancto: quia super illud Rom. VIII. *Non accepistis spiritum servitutis &c.* dicit Glossa (ord. August. tract. IX. in epist. Joan. ante med.) „Unus spiritus est qui „facit duos timores, „scilicet servilem, & castum. Ergo timor servilis non est malus.

Respondendo dicendum, quod timor servilis ex parte servilitatis habet quod sit malus: servitus enim libertati opponitur. Unde cum liber sit qui sui causa est, ut dicitur in I. Metaphys. (cap. VI. circa med.) servus est qui non causa sui operatur, sed quasi ab extrinseco motus. Quicumque autem ex amore aliquid facit, quasi ex seipso operatur, quia ex propria inclinatione movetur ad operandum. Et ideo contra rationem servilitatis est quod aliquis ex amore operetur. Sic ergo timor servilis, inquantum servilis est, caritati contrariatur. Si ergo servilitas esset de ratione timoris servilis, opereretur quod timor servilis, simpliciter esse malus; sicut adulterium simpliciter est malum, (a) quia id est quo contrariatur caritati, pertinet ad adulterii speciem.

Sed prædicta servilitas non pertinet ad speciem timoris servilis, sicut nec infirmitas ad speciem fidei informis. Species enim moralis habitus, vel actus ex objecto accipitur. Objectum autem timoris servilis est pœna: cui accidit quod bonum, cui contrariatur pœna, ametur tanquam finis ultimus, & per consequens pœna timeatur tanquam principale malum; (b) quod contingit in non habente caritatem: vel quod ordinetur in Deum sicut in finem; & per consequens pœna non timeatur tanquam principale malum; quod contingit in habente caritatem. Non enim tollitur species habitus per hoc quod eius objectum, vel finis ordinatur ad ulteriorem finem. Et ideo timor servilis secundum suam substantiam bonus est; sed servilitas eius est mala.

Ad primum ergo dicendum, quod verbum illud Augustini intelligendum est de eo qui facit aliquid timore servili, inquantum est servilis, ut scilicet non amet iustitiam, sed solum pœnam timeat.

M

Ad

(a) Ita codd. Tarrac. & Alean. & editi recentiores passim. Al. quia id ex quo est, contrariatur caritati, & pertinet &c. (b) Ita editi passim cum cod. Alean. aliisque. Codd. Tarrac. quod conveniunt etiam non habenti caritatem. Perperam editi. Rom. quod non contingit &c.

4. & propter hoc etiam spes ponitur virtus; timor autem principaliter respicit malum, cuius fugam importat: unde est aliquid minus virtute theologica.

Ad quartum dicendum, quod, sicut dicitur Eccl. x. 14. *initium superbiæ hominis apostare à Deo*, hoc est nolle subdi Deo: quod opponitur timori filiali, qui Deum reveretur: & sic timor excludit principium superbiæ, propter quod (a) datur contra superbiæ. Nec tamen sequitur quod sit idem cum virtute humilitatis, sed quod sit principium ejus. Dona enim Spiritus Sancti sunt principia virtutum intellectualium, & moralium, ut supra dictum est (1. 2. quæst. lxxviii. art. 3. & 8.) sed virtutes theologice sunt principia donorum ut supra habitum est (1. 2. quæst. lxxviii. art. 4. ad 3.)

Unde patet responsio ad quintum.

ARTICULUS X. 103

Utrum, crescente caritate, diminuatur timor.

III. dist. xxxiv. quæst. 1. art. 3. quæst. 3. & Psalm. xviii.

AD decimum sic proceditur. Videtur quod crescente caritate diminuatur timor. Dicit enim Augustinus super I. Canon Joan. (tract. ix. circ. med.) *Quantum caritas crescit, tantum timor decrevit.*

2. Præterea. Crescente spe diminuitur timor. Sed crescente caritate crescit spes, ut supra habitum est (quæst. xvii. art. 8.) Ergo crescente caritate diminuitur timor.

3. Præterea. Amor importat unionem, timor autem separationem. Sed crescente unione diminuitur separatio. Ergo crescente amore caritatis diminuitur timor.

Sed contra est quod dicit Augustinus in Lib. lxxxviii. Q. (quæst. xxxvi. in fin.) quod *Dei timor non solum inchoat, sed etiam perficit sapientiam, que summe diligit Deum, & proximum tamquam seipsum.*

Respondeo dicendum, quod duplex est timor Dei, sicut dictum est (art. 2. & 4. huj. quæst.) unus quidem filialis, quo quis timet offensam patris, vel separationem ab ipso; alius autem servilis, quo quis timet poenam.

Timor autem filialis necesse est quod crescat crescente caritate, sicut effectus crescit crescente causa. Quanto enim aliquis magis diligit aliquem, tanto magis timet eum offendere, & ab eo separari.

Sed timor servilis quantum ad servilitatem totaliter tollitur caritate adventente; remanet tamen secundum substantiam timor poenæ, ut

(a) Ita mss. & editi passim. A. datur, scilicet contra superbiæ.

dictum est (art. 6. huj. quæst.) & iste timor diminuitur caritate crescente, maxime quantum ad actum: quia quanto aliquis magis diligit Deum, tanto minus timet poenam: primo quidem quia minus attendit ad proprium bonum, cui contrariatur poena; secundo quia firmiter inhaerens magis confidit de præmio, & per consequens minus timet de poena.

Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus loquitur de timore poenæ.

Ad secundum dicendum, quod timor poenæ est qui diminuitur crescente spe; sed ea crescente crescit timor filialis: quia quanto aliquis certius expectat aliquid boni consecutionem per auxilium alterius, tanto magis veretur eum offendere, vel ab eo separari.

Ad tertium dicendum, quod timor filialis non importat separationem, sed magis subjectionem ad ipsum. Separationem autem refugit à subiectione ipsius; sed quodammodo separationem importat per hoc quod non præsumit se ei adæquare, sed ei se subicit: quæ etiam separatio invenitur in caritate, inquantum diligit Deum supra se, & supra omnia. Unde amor caritatis augmentatus reverentiam timoris non minuit, sed auget.

ARTICULUS XI. 104

Utrum timor remaneat in patria.

1. 2. quæst. lxxviii. art. 6. & III. dist. xxxiv. quæst. 1. art. 3. & quæst. 11. art. 3. ad 4. & dist. xxxv. quæst. 11. art. 2. quæst. 3. & art. 4. quæst. 3. & III. P. quæst. vi. art. 6.

AD undecimum sic proceditur. Videtur quod timor non remaneat in patria. Dicitur enim Proverb. 1. 33. *Abundantia perfructus, timore malorum subolatio*: quod intelligitur de homine jam sapientia perfructu in beatitudine eterna. Sed omnis timor est aliquid mali, quia malum est objectum timoris, ut supra dictum est (art. 2. & 5. huj. quæst. & 1. 2. quæst. xlii. art. 1.) Ergo nullus timor erit in patria.

2. Præterea. Homines in patria erunt Deo conformes, secundum illud I. Joan. 1. 2. *Cum apparuerit, similes ei erimus.* Sed Deus nihil timet, Ergo homines in patria non habebunt aliquem timorem.

3. Præterea. Spes est perfectior quam timor: quia spes est respectu boni, timor respectu mali. Sed spes non erit in patria. Ergo nec timor erit in patria.

Sed contra est quod dicitur in Psalmi. xviii. 10. *Timor Domini sanctus permanens in seculum.*

Ref-

Respondeo dicendum, quod timor servilis, sive timor poenæ nullo modo erit in patria: excluditur enim talis timor per securitatem æternæ beatitudinis, quæ est de ipsius beatitudinis ratione, sicut supra dictum est (1. 2. quæst. v. art. 4.)

Timor autem filialis sicut augetur augmentata caritate, ita caritate perfecta perficitur: unde non habebit in patria eundem actum omnino quem habet modo.

Ad cuius evidentiam sciendum est, quod proprium objectum timoris est malum possibile, sicut proprium objectum spei est bonum possibile: & cum motus timoris sit quasi fuga, importat timor fugam mali ardui possibili; parva enim mala timorem non inducunt. Sicut autem bonum uniuscujusque est ut in suo ordine consistat, ita malum uniuscujusque est ut suum ordinem deserat. Ordo autem creaturæ rationalis est ut sit sub Deo, & supra ceteras creaturas. Unde sicut malum creaturæ rationalis est ut subdat se creaturæ inferiori per amorem; ita etiam malum ejus est, si Deo se non subiciat, sed in ipsum presumptuose insitiat, vel contemnat. Hoc autem malum creaturæ rationali secundum suam naturam considerata possibile est, propter naturalem liberi arbitrii flexibilitatem; sed in beatis sit non possibile per gloriæ perfectionem. Fuga ergo hujus mali quod est Deo non subijci, ut possibile naturæ, impossibile autem beatitudinis, erit in patria; in via autem est fuga hujus mali ut omnino possibile. Et ideo Gregorius dicit XVII. Moral. exponens illud Job xxvi. 11. *Columna egle contremiscunt, & pavent ad nutum ejus* (cap. xvii. in fin.), *ipsæ virtutes caelestium, quæ hunc sine cessatione conspiciunt, in ipsa contemplatione contremiscunt; sed idem tremor, ne eis poenalis sit, non timoris est, sed admirationis: quia scilicet admirantur Deum ut supra se existentem, & eis incomprehensibilem.* Augustinus etiam XIV. de civit. Dei (cap. ix. a med.) hoc modo ponit timorem in patria, quamvis hoc sub dubio derelinquat. *Timor, inquit, ille castus permanens in seculum seculi, si erit in futuro seculo, non erit timor exterritus à malo, quod accidere potest, sed tenens in bono, quod amitti non potest. Ubi enim boni adepti amor immutabilis est, profecto, si dici potest, mali cavendi timor securus est. Timoris quippe casti nomine caventis significata est qua nos necesse erit nolle peccare, & non sollicitudine infortunitatis ne forte peccemus, sed tranquillitate caritatis cavere peccatum. Aut si nullius omnino generis timor ibi esse poterit, ita fortasse timor in seculum seculi dicitur esse per-*

manens, quia id permanebit quo timor ipse perducitur.

Ad primum ergo dicendum, quod in auctoritate prædicta excluditur à beatis timor sollicitudinem habens, de malo præcavens, non autem timor securus, ut Augustinus dicit (loc. sup. cit.)

Ad secundum dicendum, quod, sicut dicit Dionysius ix. cap. de div. Nom. (a med. lect. 3.) *eadem & similia sunt & Deo dissimilia: hec quidem secundum contingentem non imitabilis imitationem, id est inquantum secundum suum posse imitantur Deum, qui non est perfecte imitabilis; hec autem secundum quod hic causata minus habent à causa infinitis mensuris & incomparabilibus deficientis.* Unde non oportet, si Deo non convenit timor, (quia non habet superiorum, cui subijciatur) quod propter hoc non conveniat beatis, quorum beatitudo consistit in perfecta subiectione ad Deum.

Ad tertium dicendum, quod spes importat quandam defectum, scilicet (a) futuritionem beatitudinis, quæ tollitur per ejus presentiam; sed timor importat defectum naturalem creaturæ, secundum quod in infinitum distat à Deo: quod etiam in patria remanebit. Et ideo timor non evacuabitur totaliter.

ARTICULUS XII. 105

Utrum paupertas spiritus sit beatitudo respondens dono timoris.

Inf. quæst. cxxi. art. 2. cor. & III. dist. xxxiv. quæst. 1. art. 4. & 6. cor.

AD duodecimum sic proceditur. Videtur quod paupertas spiritus non sit beatitudo respondens dono timoris. Timor enim est initium spiritualis vitæ, ut ex dictis patet (art. 7. huj. quæst.) Sed paupertas pertinet ad perfectionem vitæ spiritualis, secundum illud Math. xix. 21. *Si vis perfectus esse, vende omnia que habes, & da pauperibus.* Ergo paupertas spiritus non responderet dono timoris.

2. Præterea. In Psalm. cxviii. 120. dicitur: *Confige timore tuo carnes meas: ex quo videtur quod ad timorem pertineat carnis reprimere.* Sed ad repressionem carnis maxime videtur pertinere beatitudo luctus. Ergo beatitudo luctus magis responderet dono timoris quam beatitudo paupertatis.

3. Præterea. Donum timoris respondeat virtuti spei, sicut dictum est (art. 9. huj. quæst. ad 1.) Sed spei maxime videtur respondere beatitudo ultima, quæ est: *Beatis*

(a) Ita codices optima nota: *Quidam male legerunt fructuonem: quem errorem quidam emendaverunt substituentis absentiam.*

pacifis, quoniam filii Dei vocabuntur: quia, ut dicitur Rom. v. 2. gloriamur in spe glorie futurum Dei. Ergo beatitudo illa magis respondet dono timoris quam paupertas spiritus.

4. Præterea. Supra dictum est (1. 2. quæst. lxx. art. 2.) quod beatitudinibus respondent fructus. Sed nihil in fructibus invenitur respondere dono timoris. Ergo etiam neque in beatitudinibus aliquid ei responderet.

Sed contra est quod Augustinus dicit in Lib. I. de serm. Domini in monte (cap. xv. à princ.) Timor Dei congruit humilibus, de quibus dicitur: Beati pauperes spiritus.

Respondeo dicendum, quod timori proprie respondet paupertas spiritus.

Cum enim ad timorem filialem pertineat Deo reverentiam exhibere, & ei subditum esse, id quod ex huiusmodi subiectione consequitur, pertinet ad donum timoris. Ex hoc autem quod aliquis Deo se subicit, desinit quætere in seipso, vel in aliquo alio magnificari, nisi in Deo. Hoc enim repugnaret perfecte subiectioni ad Deum: unde dicitur in Psal. xix. 8. Illi in curribus, & hi in equis nos autem in nomine Dei nostri invocabimus. Et ideo ex hoc quod aliquis perfecte timet Deum, consequens est quod non quærat magnificari in seipso per superbiam, neque etiam quærat magnificari in exterioribus bonis, scilicet honoribus, & divitiis: quorum utrumque pertinet ad pauperitatem spiritus, secundum quod paupertas spiritus intelligi potest vel exinanitio inflati, & superbi spiritus, ut Augustinus exponit (loc. sup. cit.) vel etiam abjectio temporalium rerum, quæ fit spiritu, id est propria voluntate per instinctum Spiritus Sancti, ut Ambrosius (sup. illud Luc. vi. Beati pauperes) & Hieronymus (sup. hunc loc. Matth. vi.) exponunt.

Ad primum ergo dicendum, quod cum beatitudo sit actus virtutis perfectæ, omnes beatitudines ad perfectionem spirituales vitæ pertinent. In qua quidem perfectione principium esse videtur ut tendens ad perfectam spiritualium bonorum participationem, terrena bona contemnat, sicut & timor primum locum habet in donis. Non autem consistit perfectio in ipsa temporalium bonorum desertione; sed hæc est via ad perfectionem. Timor autem filialis, cui respondet beatitudo paupertatis: etiam est cum perfectione sapientiae, ut supra dictum est (art. 7. & 10. huius quæst.).

Ad secundum dicendum, quod directus opponitur subiectioni ad Deum, quam facit timor filialis, indebita magnificatio hominis vel in seipso, vel in aliis rebus, quam delectatio extranea; quæ tamen opponitur timori ex consequenti: quia quis Deum reveretur, & ei subditur, non delectatur in

aliis à Deo. Sed tamen delectatio non pertinet ad rationem ardui; quam respicit timor: sicut magnificatio: & ideo directe beatitudo paupertatis respondet timori; beatitudo autem lactus ex consequenti.

Ad tertium dicendum, quod spes importat motum secundum habitudinem ad terminum ad quem tenditur; sed timor importat magis motum secundum habitudinem recessus à termino à quo: & ideo ultimam beatitudo, quæ est spiritualis perfectionis terminus, congrue respondet spei per motum objecti ultimi, sed prima beatitudo, quæ est per recessum à rebus exterioribus impendentibus divinam subiectionem, congrue respondet timori.

Ad quartum dicendum, quod in fructibus illa quæ pertinent ad moderatum usum, vel abstinenciam à rebus temporalibus, videntur dono timoris convenire; sicut modestia, & continentia, & castitas.

QUÆSTIO XX.

De desperatione,

In quatuor articulis divisæ.

Deinde considerandum est de vitio oppositis: & primo de desperatione, secundum de presumptione.

Circa primum quærentur quatuor.

Primo, utrum desperatio sit peccatum.

Secundo, utrum possit esse sine infidelitate.

Tertio, utrum sit maximum peccatum.

Quarto, utrum oriatur ex accidit.

ARTICULUS I. 106

Utrum desperatio sit peccatum.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod desperatio non sit peccatum. Omne enim peccatum habet conversionem ad commutabile bonum cum aversione ab incommutabili bono, ut per Augustinum patet in I. Lib. de lib. arbit. (cap. ult. cit. med. & Lib. II. cap. xix. circa finem). Sed desperatio non habet conversionem ad commutabile bonum. Ergo non est peccatum.

2. Præterea. Illud quod oritur ex bona radice, non videtur esse peccatum; quin non potest arbor bona fructus malos facere, ut dicitur Matth. v. 18. Sed desperatio videtur procedere ex bona radice, scilicet ex timore Dei, vel ex horrore magnitudinis propriorum peccatorum. Ergo desperatio non est peccatum.

Præ-

3. Præterea. Si desperatio esset peccatum, etiam damnatis esset peccatum, quod desperant. Sed hoc non imputatur eis ad culpam, sed magis ad damnationem. Ergo neque viatoribus imputatur ad culpam; & ita desperatio non est peccatum.

Sed contra. Illud per quod homines in peccata inducuntur, videtur esse non solum peccatum, sed principium peccatorum. Sed desperatio est huiusmodi: dicit enim Apostolus de quibusdam ad Ephes. iv. 19. qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitie in operationem omni immunditie, (a) & avaritie. Ergo desperatio non solum est peccatum, sed aliorum peccatorum principium.

Respondeo dicendum, quod secundum Philosophum in VI. Ethic. (cap. 11.) illud quod est in intellectu affirmatio, vel negatio, est in appetitu profectio, & fuga; & quod est in intellectu verum vel falsum, est in appetitu bonum, & malum. Et ideo omnis motus appetitivus conformiter se habens intellectui vero, est secundum se bonus; omnis autem motus appetitivus conformiter se habens intellectui falso, est secundum se malus, & peccatum. Circa Deum autem vera existimatio intellectus est quod ex ipso provenit hominum salus, & venia peccatoribus datur, secundum illud Ezech. xviii. 32. (b) Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, & vivat. Falsa autem opinio est quod peccatori ponenti veniam denegat, vel quod peccatores ad se non convertat per gratiam iustificancem.

Et ideo sicut motus spei, qui conformiter se habet ad existimationem veram, est laudabilis, & virtuosus; ita oppositus motus desperationis, qui se habet conformiter existimationi falsæ de Deo, est vitiosus, & peccatum.

Ad primum ergo dicendum, quod in quolibet peccato mortali est quodammodo aversio à bono incommutabili, & conversio ad bonum commutabile; sed aliter, & aliter. Nam principaliter consistunt in aversione à bono incommutabili peccata quæ opponuntur virtutibus theologis, ut odium Dei, & desperatio, & infidelitas, quia virtutes theologice habent Deum pro objecto; ex consequenti autem important conversionem ad bonum commutabile, inquantum anima defertur Deum, consequenter necesse est quod ad alia convertatur. Peccata vero alia principaliter consistunt in conversione ad commutabile bonum; ex consequenti vero in aversione ab incommutabili bono. Non enim qui

S. Th. Op. Tom. III. q. 21. art. 1. ad 2. ad 2. ad 2.

(a) Vulgata in avaritiam. (b) Vulgata. Numquid voluntatis mee est mors impii, dicit Dominus Deus, & non ut convertatur à viis suis, & vivat? Vide ibi Num. 32.

fornicatur, intendit à Deo recedere, sed carnali delectatione frui, ex quo sequitur quod à Deo recedat.

Ad secundum dicendum, quod ex radice virtutis potest aliquid procedere dupliciter. Uno modo directe ex parte ipsius virtutis, sicut actus procedit ex habitu: & hoc modo ex virtuosa radice non potest aliquid peccatum procedere: hoc enim sensu Augustinus dicit in Lib. II. de lib. arbit. (cap. xyiii. & xix.) quod virtute nemo male vitiat. Alio modo procedit aliquid ex virtute indirecte, sive occasionaliter; & sic nihil prohibet aliquid peccatum ex aliqua virtute procedere; sicut interdum aliquid de virtutibus superbiunt, secundum illud Augustini (epist. cccxi. al. cix. ante med.) Superbia bonis operibus inficitur, ut peccant. Et hoc modo ex timore Dei, vel ex horrore propriorum peccatorum, contingit desperatio, inquantum his bonis aliquis male utitur; occasionem ab eis accipiens desperandi.

Ad tertium dicendum, quod damnati non sunt in statu sperandi propter impossibilitatem reditus ad beatitudinem: & ideo quod non sperant, non imputatur eis ad culpam, sed est pars damnationis ipsorum; sicut etiam in statu vitæ si quis desperaret de eo quod non est natus adipisci, vel quod non esset ei debitorium adipisci, non esset peccatum; pura si medicus desperet de curatione alicuius infirmi, vel si aliquis desperet se fore divitias adepturum.

ARTICULUS II. 107

Utrum desperatio sine infidelitate esse possit.

II. dist. xliiii. art. 3. ad 2.

Ad secundum sic proceditur. Videtur quod desperatio sine infidelitate esse non possit. Certitudo enim spei à fide derivatur. Sed manente causa non tollitur effectus. Ergo non potest aliquis certitudinem spei amittere desperando, nisi fide sublata.

Præterea. Prætere culpam propriam bonitati, vel misericordie divine, est negare infinitatem divine misericordie, vel bonitatis; quod est infidelitatis. Sed qui desperat, culpam suam præfert misericordie, vel bonitati divine, secundum illud Genes. iv. 13. Major est iniquitas mea quam ut veniam merear. Ergo qui cumque desperat, est infidelis.

S. Th. Op. Tom. III. q. 21. art. 1. ad 2. ad 2.

(a) Vulgata in avaritiam. (b) Vulgata. Numquid voluntatis mee est mors impii, dicit Dominus Deus, & non ut convertatur à viis suis, & vivat? Vide ibi Num. 32.

3. Præterea. Quicumque incidit in hæresim damnatam, est infidelis. Sed desperans videtur incidere in hæresim damnatam, scilicet Novatianorum, qui dicunt, peccata non remitti post baptismum. Ergo videtur quod quicumque desperat, sit infidelis.

Sed contra est quod remoto posteriori, non removetur prius. Sed spes est posterior fidei, ut supra dictum est (quæst. xviii. art. 7.) Ergo, remota spe potest remanere fides: non ergo quicumque desperat, est infidelis.

Respondetur dicendum, quod infidelitas pertinet ad intellectum, desperatio autem ad vim appetitivam. Intellectus autem universalium est; sed vis appetitiva movetur circa particulares: est enim motus appetitivus ab anima ad res, quæ in seipsis particulares sunt. Contingit autem aliquem habentem rectam existimationem in universali, circa motum appetitivum non recte se habere corrupta ejus existimatione in particulari: quia necesse est quod ab existimatione in universali ad appetitum rei particularis pervenitur mediante existimatione particulari, ut dicitur in III. de Anima (text. 58.) sicut ex propositione Universalis non infertur conclusio particularis, nisi assumendo particularem. Et inde est quod aliquis habens rectam fidem in universali, deficit in motu appetitivo circa particulare, corrupta particulari ejus existimatione per habitum, vel per passionem: sicut ille qui fornicatur, eligendo fornicationem ut bonum sibi, ut nunc, habet corruptam existimationem in particulari; cum tamen retineat universalem existimationem veram secundum fidem, scilicet quod fornicatio sit mortale peccatum: & similiter aliquis retinendo in universali veram existimationem fidei, quod scilicet est remissio peccatorum in Ecclesia, potest tamen pati motum desperationis, quod scilicet sibi in tali statu existentis non sit sperandum de venia, corrupta existimatione ejus circa particulare.

Et per hunc modum potest esse desperatio sine infidelitate, sicut & alia peccata mortalia.

Ad primum ergo dicendum, quod effectus tollitur, non solum sublata causa prima, sed etiam sublata causa secunda. Unde motus spei auferri potest, non solum sublata universalis existimatione fidei, quæ est sicut causa prima certitudinis spei, sed etiam sublata existimatione particulari, quæ est sicut secunda causa.

Ad secundum dicendum, quod si quis in universali existimaret, misericordiam Dei non esse infinitam, esset infidelis. Hoc autem non existimat desperans, se quod sibi in statu illo propter aliquam particularem dispositionem non sit de divina misericordia sperandum.

Et similiter dicendum est ad tertium quod

Novatiani in universali negant, remissionem peccatorum fieri in Ecclesia.

ARTICULUS III. 108

Utrum desperatio sit maximum peccatorum.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod desperatio non sit maximum peccatorum. Potest enim esse desperatio absque infidelitate, sicut dictum est (art. præc.) Sed infidelitas est maximum peccatorum, quia subruit fundamentum spiritualis ædificii. Ergo desperatio non est maximum peccatorum.

2. Præterea. Majori bono majus malum opponitur, ut patet per Philosophum in VIII. Ethic. (cap. x. à princ.) Sed caritas est major spe, ut dicitur I. Corinth. xi. 11. Ergo odium Dei est majus peccatum quam desperatio.

3. Præterea. In peccato desperationis est solum inordinata aversio à Deo. Sed in aliis peccatis est non solum aversio inordinata à Deo, sed etiam inordinata conversio. Ergo peccatum desperationis non est gravius, sed minus aliis.

Sed contra. Peccatum insanabile videtur esse gravissimum, secundum illud Hierem. xxx. 12. *Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua.* Sed peccatum desperationis est insanabile, secundum illud Hierem. xv. 18. *Plaga mea desperabilis renuit curari.* Ergo desperatio est gravissimum peccatum.

Respondetur dicendum, quod peccata quæ opponuntur virtutibus theologis, sunt secundum suum genus graviora peccatis aliis. Cum enim virtutes theologice habeant Deum pro objecto, peccata eis opposita important directe & principaliter aversionem à Deo. In quolibet autem peccato mortali principalis ratio mali, & gravitas est ex hoc quod avertit à Deo: si enim posset esse conversio ad bonum commutabile sine aversione à Deo, quamvis esset inordinata, non esset peccatum mortale. Et ideo illud quod primo & per se habet aversionem à Deo, est gravissimum peccatum inter peccata mortalia.

Virtutibus autem theologis opponuntur infidelitas, desperatio, & odium Dei: inter quæ odium, & infidelitas, si desperationi comparentur, inveniuntur secundum se quidem, id est secundum rationem proprie speciei, graviora. Infidelitas enim provenit ex hoc quod homo ipsam Dei veritatem non credit; odium vero Dei provenit ex hoc quod voluntas hominis ipsi diving bonitati contrariatur; desperatio autem ex hoc quod homo non sperat se bonitatem Dei participare. Ex quo patet quod infidelitas, & odium Dei sunt contra Deum, secundum quod in se est; desperatio autem, secundum quod ejus bonum participatur à nobis. Unde majus peccatum est,

secundum se loquendo, non credere Dei veritatem, vel odire Deum, quam non sperare consequi gloriam ab ipso.

Sed si comparetur desperatio ad alia duo peccata ex parte nostra, sic desperatio est periculosior: quia per spem revocatur à malis, & inducitur ad bona prosequenda: & ideo sublata spe, irreverenter homines labuntur in vitia, & à bonis laboribus retrahuntur. Unde super illud Proverb. xxiv. *Si desperaveris lapsus in die angustia, minuetur fortitudo tua,* dicit Glossa (ordin.), Nihil est execrabilius desperatione: quam qui habet, in generalibus, hujus vite laboribus, & quod pejus est, in fidei certamine constantiam perdit. Et Isidorus dicit in Lib. II. de summo bono (cap. xiv. circ. princ.) *Perpetrare flagitium aliquod, mors animæ est; sed desperare est descendere in infernum.*

Et per hoc patet responsio ad objecta.

ARTICULUS IV. 109

Utrum desperatio ex accidia oriatur.

Ad quartum sic proceditur. Videtur quod desperatio ex accidia non oriatur. Idem enim non procedit ex diversis causis. Desperatio autem futuri sæculi procedit ex luxuria, ut dicit Gregorius XXXI. Moral. (cap. xvii. à med.) Non ergo procedit ex accidia.

2. Præterea. Sicut spei opponitur desperatio, ita accidia spirituali opponitur accidia. Sed gaudium spirituale procedit ex spe, secundum illud Rom. xi. 12. *Spe gaudentes.* Ergo accidia procedit ex desperatione, non è converso.

3. Præterea. Contrariorum contrariæ sunt causæ. Sed spes, cui opponitur desperatio, videtur procedere ex consideratione divinorum beneficiorum, & maxime ex consideratione incarnationis: dicit enim Augustinus XIII. de Trin. (cap. x. cir. princ.) *Nihil tam necessarium fuit ad erigendam spem nostram, quam ut demonstraretur nobis, quantum nos Deus diligeret. Quid vero hujus rei isto indicio manifestius, quam quod Dei Filius naturæ nostræ dignatus est inire consortium?* Ergo desperatio magis procedit ex negligentia hujus considerationis quam ex accidia.

Sed contra est quod XXXI. Moral. (cap. xvii. à med.) Gregorius desperationem enumerat inter ea quæ procedunt ex accidia.

Respondetur dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. xvii. art. 1. & 1. 2. quæst. xl. art. 1.) objectum spei est bonum arduum possibile adipisci vel per se, vel per alium. Duplitter potest ergo in aliquod spes deficere de

S. Th. Op. Tom. III.

(a) Vulgata ne forte abundantiori tristitia &c.

beatitudine obtinenda: uno modo quia non reputat eam ut bonum arduum; alio modo quia non reputat eam ut possibilem adipisci vel per se, vel per alium. Ad hoc autem quod bona spiritalia non sapiant nobis quasi magna bona, præcipue perducimur per hoc quod affectus noster est infectus amore delectationum corporalium, inter quas præcipue sunt delectationes venereæ: nam ex affectu harum delectationum contingit quod homo fastidit bona spiritalia, & non sperat ea quasi quædam bona ardua. Et secundum hoc desperatio causatur ex luxuria.

Ad hoc autem quod aliquod bonum arduum non existimet ut possibile sibi adipisci per se, vel per alium, perducitur ex nimia dejectione: quæ quando in affectu hominis dominatur, videtur ei quod nunquam possit ad aliquod bonum relevari. Et quia accidia est tristitia quædam dejectiva spiritus, ideo per hunc modum desperatio ex accidia generatur.

Hoc autem est proprium objectum spei; scilicet quod sit possibile: non bonum, & arduum etiam ad alias passiones pertinet. Unde specialius oritur ex accidia. Potest tamen oriri ex luxuria, rationis jam dicta (in corp.)

Unde patet responsio ad primum.

Ad secundum dicendum quod, sicut Philosophus dicit in I. Rhet. (cap. xi. ante med.) sicut spes facit delectationem; ita etiam homines in delectationibus existentes efficiuntur majoris spei: & per hunc etiam modum homines in tristitiis existentes facilius in desperationem incidunt, secundum illud II. ad Cor. ii. 7. (a) *Ne majori tristitia absorbeatur qui ejusmodi est.* Sed tamen quia spei objectum est bonum, in quo naturaliter tendit appetitus, non autem refugit ab eo naturaliter, sed solum propter aliquod impedimentum superveniens; ideo directius quidem ex spe oritur gaudium, desperatio autem è converso ex tristitia.

Ad tertium dicendum, quod ipsa negligentia considerandi divina beneficia ex accidia provenit. Homo enim affectus aliqua passione præcipue illa cogitat quæ ad illam pertinent passionem. Unde homo in tristitiis constitutus non de facili aliqua magna, & jucunda cogitat, sed solum tristitia; nisi per magnum conatum se avertat à tristibus.

Na

QUÆST.